

Extracte del llibre “Vocabulari de teologia bíblica” del teòleg Xavier Léon-Dufour

SACRIFICI

Una ullada ràpida a la Bíblia ens instrueix sobre la importància i la universalitat del sacrifici. Delimita tota la història: la humanitat primitiva *Gn 8,20*, la gesta patriarcal *Gn 15,9*, l'època de Moisès *Ex 5,3*, el període dels jutges i dels reis *Jt 20,26; 1Re 8,64*, l'era posterior a l'exili *Esd 3,1-6*. Marca el ritme de l'existència de l'individu i de la comunitat.

El misteriós episodi de Melquisedec *Gn 14,18*, en el qual la tradició descobreix un menjar de sacrifici, i l'activitat litúrgica de Jetró *Ex 18,12* encara amplien més aquest horitzó: fora del poble triat *Jon 1,16*, el sacrifici és la traducció de la pietat personal i col·lectiva. Hi ha profetes que, en les seves visions del futur, no obliden les ofrenes dels pagans *Is 56,7 66,20 MI 1,11*. Així, quan els escriptors de l'AT esbossen a grans trets la història, no conceben la vida religiosa sense sacrifici. El NT precisarà aquesta intuïció i la consagrarà en una forma original i definitiva.

ANTIC TESTAMENT

I. DESENVOLUPAMENT DELS RITUS DE SACRIFICI

1. De la senzillesa original...

A l'època més remota que la història bíblica deixa entreveure, el ritus es caracteritza per una sobrietat rudimentària, d'acord amb els costums dels nòmades o seminòmades: l'erecció d'altars, la invocació del nom diví, l'ofrena d'animals o de productes del sòl *Gn 4,3 12,7s*. No hi ha un lloc fix: se sacrifica allí on Déu es manifesta. L'altar de terra primitiu, la botiga mòbil *Ex 20,24 23,15* donen testimoniatge, a la seva manera, del caràcter ocasional i provisional dels antics llocs de culte. No hi ha ministres especialitzats: el cap de família o de clan i el reis, a la monarquia, immolen víctimes. Però, aviat, els homes més ben qualificats assumeixen aquest ofici *Dt 33,8ss Jt 17*. Finalment, els sacerdots, amb o sense el concurs dels levites, acabaran per reservar-se el monopoli dels sacrificis.

2. ...a la complexitat dels ritus.

Aquesta complexitat és el resultat dels enriquiments introduïts per la història. S'observa, en efecte, una evolució en la multiplicitat, la varietat i l'especialització dels sacrificis. Les causes que expliquen aquesta evolució i el seu desenvolupament són múltiples: el pas

de l'estat nòmada i pastoral a la vida sedentària i agrícola, la influència cananea, la importància creixent del sacerdoti. Israel assimila elements que agafa dels seus veïns: filtra, rectifica, espiritualitza. Tot i els abusos de la religió popular *Mi 6,7 Jt 11,30s 1Re 16,34* es rebutgen les víctimes humanes (*Dt 12,31 18,10 1Sa 15,33* no descriu un sacrifici sinó l'execució d'un anatema). Israel s'enriqueix amb l'herència cultural dels altres pobles i exerceix, així, la seva funció mediatora reorientant cap al veritable Déu pràctiques desviades per les concepcions paganes. El seu ritual es completa i es complica.

II. ELS DIFERENTS ASPECTES DEL SACRIFICI

1. De la varietat de sacrificis que presenta la història...

La Bíblia testifica des de l'inici la coexistència de diferents tipus de sacrificis. L'holocaust (*'ólah*), desconegut a Mesopotàmia, importat de forma tardana a Egipte, figura ja en les velles tradicions i sota el lideratge dels Jutges *Gn 8,20 Jt 6,21 11,31 13,19*. Es cremava la víctima sencera (toro, xai, cabrit, ocell). Una altra categoria de sacrifici, molt propagada entre els semites, consistia essencialment en un menjar sagrat (*zebah selamin*): el fidel menja i beu «davant de *Yahveh*» *Dt 12,18 14,26*.

Per descomptat, no tots els banquetes sagrats suposen necessàriament un sacrifici; però en realitat, a l'AT, aquests banquetes de comunió implicaven aquest sacrifici: una part de la víctima (bestiar major o menor) corresponia per dret a Déu, senyor de la vida (sang vessada: greixos consumits = «aliment de Déu», «menja de *Yahveh*»), mentre que la carn servia d'aliment als convidats. També bastant als inicis de la història es van practicar ritus expiatoris *1Sa 3,14 26,19 2Sa 24,15. Os 4,8 Mi 6,7*. Segons una fórmula arcaica *Gn 8,21*, conservada i espiritualitzada *Lv 1,9 3,16*, Déu acceptava ofrenes «com a perfum d'aplacament».

2. ... a la síntesi del Levític.

El Levític exposa en un llenguatge tècnic i en forma sistemàtica els «dons» oferts a Déu *Lv 1-7 22,17-30*, sagnants o no sagnants (*minitab*): holocaust, ofrenes d'aliments, sacrificis de comunió (eucarístic, votiu, espontani), sacrifici pel pecat (*hatta't*), sacrifici de reparació (*asara*). Però les rúbriques no ofeguen l'esperit: els gestos minuciosos es carreguen de sentit sagrat. L'acció de gràcies, com també el desig d'expiació *Lv 1,4 2Re 12,16 Jb 1,5* inspiren l'holocaust.

Després d'una terminologia a vegades indigesta es descobreix un sentit fi de la santedat de Déu, l'obsessió del pecat, una necessitat insatisfeta de purificació. En aquest ritual la noció de sacrifici tendeix a concentrar-se al voltant de la idea d'expiació. Aquí la sang exerceix un gran paper, però la seva eficàcia deriva, en definitiva, de la voluntat divina

Lv 17,11 *Is 43,25* i suposa sentiments de penitència. La reparació de les impureses rituals, de les faltes inconscients iniciava pràcticament els fidels en la purificació del cor, així com les lleis sobre el que és pur i el que és impur orientaven les ànimes cap a l'abstenció del mal. El menjar dels *selamim* tradueix i realitza en el goig i l'eufòria espiritual la comunió dels comensals entre si i amb Déu, ja que tots participen de la mateixa víctima.

III. DELS RITUS AL SACRIFICI ESPIRITUAL

1. Els ritus com a signes del «sacrifici espiritual».

El Déu de la Bíblia no treu profit dels sacrificis: no es considera *Yahveh* com a deutor de l'home, sinó l'home com a client de Déu. Els ritus fan visibles sentiments interiors: d'adoració (holocaust), de ser sol·lícits en la intimitat amb Déu (*selamim*), la confessió del pecat, el desig del perdó (ritus expiatoris). El sacrifici consagra la vida nacional, familiar, individual, sobretot en ocasió de peregrinacions i de festes *1Sa 1,3 20,6 2Re 16,15*. Els diàlegs *Ex 12,26 13,8 24,4ss*, la professió de fe *Dt 26,5-11*, la confessió dels pecats *1Sa 7,6 Lv 5,5*, els salms *Sal 22,23-30 27,6 54,8* expliciten a vegades l'abast espiritual del gest material. Segons a *Gn 22* —potser la carta dels sacrificis del temple— Déu rebutja les víctimes humanes i accepta la immolació d'animals; però aquests dons només li agraden si l'home els ofereix amb un cor capaç de sacrificar, en la fe, allò que per a l'home és més valuós, seguint l'exemple del patriarca Abraham.

2. Primacia de la religió interior.

Una temptació subsistia: aferrar-se al ritu descuidant el signe. D'aquí les amonestacions dels profetes. A vegades les seves intencions s'entenen malament. Els profetes no condemnen el sacrifici com a tal, sinó les seves falsificacions i, en particular, les pràctiques cananees *Os 2,5 4,13*. Per si mateixa, la multiplicitat dels ritus no honora Déu. Antigament no existia aquesta proliferació *Am 5,25 Is 43,23s Jr 7,22ss*. Sense les disposicions del cor, el sacrifici es redueix a un gest buit i hipòcrita; amb sentiments perversos, que desagrada Déu *Am 4,4 Is 1.11-16*.

Els profetes insisteixen amb vigor, segons l'enginy de la seva llengua, en la primacia de l'ànima *Am 5,24 Os 6,6 Mi 6,8*. No innoven, sinó que prolonguen la tradició antiga *Ex 19,5 24,7s* i constant *1Sa 15,22 1 Cr. 29,17 Prov 15,8 21,3.27 Sal 40,7ss 50,16-23 69,31s Sir 34,18ss*. El sacrifici interior no és un sucedani, sinó que és l'essencial *Sal 51,18s*; i a vegades pot suplir el ritu *Sir 35,1-10 Dn 3,38ss*. Aquest corrent espiritual, que reapareix a *Qumrán*, denunciava la pietat superficial, interessada o en desacord amb la vida, i posava finalment en dubte els mateixos ritus. En aquest sentit, els profetes anticipaven la revelació del NT sobre l'essència del sacrifici.

3. El cim de la religió interior en l'Antic Testament

Al costat de la síntesi legislativa del Levític, la Bíblia ofereix una altra síntesi, aquesta vegada viva, ja que s'encarna en una persona. El servent de Déu, segons *Is 53*, oferirà la seva mort en sacrifici d'expiació. L'oracle profètic marca un progrés notable sobre les concepcions de *Lv 16*. El boc emissari, en el gran dia de l'expiació, s'emportava els pecats del poble, però, malgrat el ritu de la imposició de les mans, no s'identificava amb la víctima del sacrifici. La doctrina de la substitució vicària penal no apuntava a aquesta litúrgia. En canvi, el servent es constitueix lliurement com a substitut dels pecadors. La seva oblació sense defecte és profitosa per la «multitud» segons el disseny de Déu. Aquí, el màxim d' interioritat s'associa al màxim de do amb el màxim d'eficàcia.

NOU TESTAMENT

Jesús torna a la idea profètica de la primacia de l'ànima sobre el ritu *Mt 5,23s Mc 12,33*. En recordar això prepara els esperits per a comprendre el sentit del seu propi sacrifici. Entre els dos Testaments hi ha continuïtat i superació: la continuïtat es manifesta per l'aplicació del vocabulari sacrificial de l'AT a la mort de Crist; la superació, per l'originalitat absoluta de l'ofrena de Jesús. En realitat, aquesta superació introdueix en el món una realitat essencialment nova.

I. JESÚS S'OFEREIX EN SACRIFICI

Jesús anuncia la seva passió utilitzant, paraula per paraula, els termes que caracteritzaven el sacrifici expiatori del servent de Déu: ve per a «servir», «dona la seva vida», mor «com a rescat», per a profit de la «multitud» *Mc 10,45 Lc 22,37 Is 53,10ss*. A més, el marc pasqual del menjar de comiat *Mt 26,2 Jn 11,55ss 12,1-13,1* estableix una relació intencionada, precisa, entre la mort de Crist i el sacrifici de l'anyell pasqual. Finalment, Jesús es refereix expressament a *Ex 24,8*, apropiant-se de la fórmula de Moisès, «la sang de l'aliança» *Mc 14,24 p*.

La triple referència a l'anyell, la sang del qual allibera el poble jueu, a les víctimes del Sinai que segellen l'aliança antiga, a la mort expiadora del servent demostra clarament el caràcter de sacrifici de la mort de Jesús: una mort que procura la remissió dels pecats a les multituds, que consagra l'aliança definitiva i el naixement d'un nou poble, que garanteix la redempció. Aquests efectes subratllen l'aspecte fecund de la immolació del Calvari: la mort, font de vida. La fórmula densa de *Jn 17,19* resumeix aquesta doctrina: «I jo em consagro a mi mateix per ells, perquè ells també siguin consagrats en la veritat.»

L'eucaristia, destinada a fer present *in memoriam Lv 24,7*, en el marc d'un menjar, l'única oblació de la creu, enllaça el nou ritu dels cristians amb els antics sacrificis de comunió. Així, l'ofrena de Jesús, en la realitat sagnant i en la seva expressió sacramental, recapitula

l'economia de l'AT: és alhora holocaust, *minhab*, ofrena expiatòria, sacrifici de comunió. La continuïtat dels dos Testaments és innegable. Però l'oblació de Crist, per la seva unitat, en raó de la dignitat del Fill de Déu i de la perfecció de la seva ofrena, per la seva eficàcia universal, sobrepassa els múltiples i diversos sacrificis de l'AT. Vocabulari antic, contingut nou. La realitat desborda les categories de pensament que serveixen per a expressar-la.

II. L'ESGLÉSIA REFLEXIONA SOBRE EL SACRIFICI DE JESÚS

1. Del sacrifici del Calvari al menjar eucarístic.

Els escrits apostòlics desenvolupen sota formes diverses aquestes idees fonamentals. Jesús ve a ser «la nostra pasqua» *1Cor 5,7 Jn 19,36*; l'«Anyell immolat» *1Pe 1,19 Ap 5,6* inaugura amb la seva sang la nova aliança *1Cor 11,25*, rescata el ramat *Ac 20,28*, realitza l'expiació dels pecats *Rom 3,24s*, la reconciliació entre Déu i els homes *2Cor 5,19ss Col 2,14*. Com en el Levític, s'insisteix en la funció de la sang *Rm 5,9 Col 1,20 Ef 1,7 2,13 1Pe 1,2.18s 1Jn 1,7 5,6ss Ap 1,5 5,9*. Però aquesta sang és vessada per un Fill per iniciativa del seu Pare. Els apòstols esbossen així una comparació entre el sacrifici d'Isaac i el de Jesús. Aquest paral·lelisme posa en relleu la perfecció de l'oblació del Calvari: Crist, «l'estimat» (cf. *Mc 12,6 1,11 9,7*), es lliura a la mort, i el Pare, per amor als homes, no perdona al seu propi Fill *Rm 8,32 Jn 3,16*. Així, la creu revela la naturalesa íntima del sacrifici «d'aroma agradable» *Ef 5,2*: el sacrifici és, en la seva substància espiritual, un acte d'amor. Ara ja, la mort, destí de la humanitat pecadora, se situa en una perspectiva absolutament original *Rm 5*.

En el temple hi havia una taula per als pans de proposició; també en la comunió cristiana existeix una «taula del Senyor». Pau compara expressament l'eucaristia amb els banquetes sagrats d'Israel *1Cor 10,18*. Però quina diferència! Els cristians no participen ja únicament en coses «santes» o «molt santes», sinó que combreguen en el cos i en la sang de Crist *1Cor 10,16*, principi de vida eterna *Jn 6,53-58*. Aquesta participació significa i produeix la unió dels fidels en un sol cos *1Cor 10,17*. Així es realitza, de fet, el sacrifici ideal presentit per *Malaquies 1,11*, valedor per a tots i per a tots els temps.

2. Figures i realitat.

Les múltiples al·lusions al vocabulari ritual de l'AT dels evangelis i dels escrits apostòlics descobreixen el sentit profund de la litúrgia antiga: aquesta litúrgia preparava i prefigurava el sacrifici redemptor. L'epístola als Hebreus explicita aquesta doctrina amb la comparació sistemàtica de les dues economies. Jesús, summe sacerdot i víctima, funda, com Moisès al Sinaí, una aliança entre Déu i el seu poble. Ara ja, aquesta aliança és perfecta i definitiva *He 8,6-13 9,15-10,18*. A més, Crist, com a summe sacerdot el dia de l'expiació, realitza una acció purificadora. Però aquesta vegada duu a terme l'abolició del pecat mitjançant l'efusió de la seva sang, més eficaç que la de les víctimes del temple.

Els cristians obtenen no ja únicament la «puresa de la carn», sinó la «purificació de les consciències» *9,12ss*. La personalitat del pontífex, l'excel·lència del santuari en què es consumeixi el sacrifici —el cel— garanteixen el valor únic, l'eficàcia absoluta i universal de l'oblació de Crist. Aquest sacrifici, arquetip de tots els altres, que no eren sinó l'ombra de la realitat, no té necessitat de reiterar-se *10,1.10*. La litúrgia que, segons l'Apocalipsi *Ap 5,6*, es desplega en el cel entorn de l'Anyell immolat, convergeix amb la representació de l'epístola als Hebreus.

3. Del sacrifici del cap al «sacrifici espiritual» dels membres.

Els profetes insistien en les prolongacions del gest ritual a la vida quotidiana; més encara: l'Eclesiàstic assimilava la conducta virtuosa al sacrifici *Sir 35,1ss*. En el NT trobem la mateixa aplicació espiritual a la vida cristiana i apostòlica *Rm 12,1 15,16 Fl 2,17 4,18 Hb 13,15*. Els creients, estimulats per l'Esperit que els anima, en comunió vital amb el seu Senyor, formen «un sacerdoci sant, a fi d'ofrir sacrificis espirituals, agradables a Déu, per Jesucrist» *1Pe 2,5*.